การถอดบทเรียนขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย

A Lesson Extraction of the Social Movement Of the Council of Indigenous Peoples in Thailand

[1]เกรียงไกร ชีช่วง*, [2]ชนัฐนันท์ ม่วงวิเชียร

[1]Krieangkrai Cheechuang, [2]Chanatnan Muangwichian

Corresponding Author's Email: kaipa7indy@gmail.com*

Received: ***April 21, 2026*** *Revised:* ***August 26, 2026*** *Accepted:* ***August 26, 2026***

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทและพัฒนาการของการก่อรูปขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย 2) วิเคราะห์กระบวนการเคลื่อนไหว กลยุทธ์ และการจัดการทรัพยากรของขบวนการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย 3) ถอดบทเรียนและรูปแบบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 คน คัดเลือกแบบเจาะจง โดยเป็นผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับขบวนการเคลื่อนไหวและมีความหลากหลายด้านกลุ่มชาติพันธุ์ เพศ วัย และภูมิภาค รวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องจากภาครัฐและภาคประชาสังคม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย พร้อมตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยการตรวจสอบสามเส้าด้านแหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า 1) การก่อรูปของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของขบวนชนเผ่าพื้นเมือง เป็นผลมาจากโครงสร้างของสังคมไทยที่ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำและการเข้าไม่ถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน จึงเกิดการรวมตัวของเครือข่ายชนเผ่าพื้นเมือง ยกระดับเชิงสถาบันเคลื่อนไหวเชิงนโยบาย จนสามารถผลักดันให้เกิดกฎหมายรับรองสิทธิกลุ่มชาติพันธุ์ชนเผ่าพื้นเมืองได้ ถือเป็นพัฒนาการของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่พัฒนาจากการเคลื่อนไหวระดับล่างไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของรัฐ 2) กระบวนการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย เป็นกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีการวางยุทธศาสตร์ มีการบริหารจัดการองค์กร มีการจัดการทรัพยากร และมีการสร้างเครือข่ายทางสังคมอย่างเป็นระบบ จนสามารถพัฒนาเป็นการเคลื่อนไหวเชิงนโยบายที่มีพลังในการต่อรองกับรัฐได้ 3) การเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย ก่อให้เกิดบทเรียนในมิติของการเคลื่อนไหวทางสังคม การสร้างเครือข่าย การเจรจานโยบาย การพัฒนาภาวะผู้นำ และการจัดการทรัพยากร ซึ่งสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ และรูปแบบการเคลื่อนไหวทางสังคมของภาคประชาชนได้

คำสำคัญ: กลุ่มชาติพันธุ์; ชนเผ่าพื้นเมือง; สภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย (สชพ.); ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

---

[1] นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาผู้นำทางสังคม ธุรกิจ และการเมือง วิทยาลัยผู้นำและนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต; Master's Student in Leadership in Society, Business and Politics, College of Leadership and Social Innovation, Rangsit University

[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์, วิทยาลัยผู้นำและนวัตกรรมสังคม มหาวิทยารังสิต; Asst. Prof. Dr., Lecturer, College of leader and social innovation Rangsit University, E-mail: chanathanant.m@rsu.ac.th

ABSTRACT

This research article aims to: 1) study the context and development of the formation of the social movement of the Council of Indigenous Peoples in Thailand; 2) analyze the movement process, strategies, and resource management of the social movement of the Council of Indigenous Peoples in Thailand; and 3) extract lessons learned and the model of the social movement of the Council of Indigenous Peoples in Thailand. A qualitative research methodology was employed. Data were collected through documentary research and in-depth interviews with 20 key informants selected through purposive sampling. The informants were individuals who had roles related to the social movement and were diverse in terms of ethnic group, gender, age, and region, including individuals from the government sector and civil society. The data were analyzed using content analysis and inductive reasoning, and the trustworthiness of the data was verified through data triangulation and methodological triangulation.

The research findings reveal that: 1) The development of the social movement of the Council of Indigenous Peoples in Thailand originated from structural issues and rights inequalities in Thai society. This led to the integration of networks, organizational development, policy movement, and the push for the passage of laws at the national level, reflecting a transition from community-level movements to structural-level movements. 2) The movement of the Council of Indigenous Peoples in Thailand was not just a movement for specific issues or events, but a social movement with strategies, organizational systems, and resource management that systematically integrated networks into a policy movement capable of negotiating with the state and society. 3) The movement provided lessons in social mobilization, network building, policy negotiation, leadership development, and resource management. These findings could be synthesized into knowledge and models for people's social movements to develop policies and local self-governance mechanisms that are sustainable, transparent, and truly meet the needs of the population.

Keywords: Ethnic Groups; Indigenous Peoples; Indigenous Peoples Council of Thailand (CIPT); Social Movement

บทนำ

ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ประเด็นชนเผ่าพื้นเมือง (Indigenous Peoples) ได้กลายเป็นประเด็นสำคัญในเวทีสากล ทั้งในด้านสิทธิมนุษยชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการพัฒนาที่ยั่งยืน เนื่องจากชนเผ่าพื้นเมืองเป็นกลุ่มประชากรที่มีประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ระบบความรู้ และวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับพื้นที่และธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นกลุ่มที่เผชิญกับความเหลื่อมล้ำ การกีดกัน และความไม่เป็นธรรมจากโครงสร้างรัฐและสังคมมาอย่างยาวนาน (United Nations Department of Economic and Social Affairs, 2009)

ในมิติทางประวัติศาสตร์ ชนเผ่าพื้นเมืองหมายถึงกลุ่มประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หนึ่งมาก่อนการก่อตัวของรัฐสมัยใหม่ หรือก่อนการเข้ามาของกลุ่มประชากรที่มีอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ หรือวัฒนธรรม

เหนือกว่า โดยกลุ่มชนเหล่านี้มักถูกทำให้กลายเป็นชายขอบของสังคมรัฐชาติในเวลาต่อมา (Smith, 2012) ความเป็นชนเผ่าพื้นเมืองจึงเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจและประวัติศาสตร์ของการครอบงำ (colonialism) และการสร้างรัฐชาติ (nation-state formation)

ในมิติทางวัฒนธรรม ชนเผ่าพื้นเมืองหมายถึงกลุ่มคนที่มีภาษา ความเชื่อ ระบบความรู้ ประเพณี และวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ และมักมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ป่า ภูเขา หรือที่ดินในลักษณะของความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ ซึ่งไม่ใช่เพียงทรัพยากรทางเศรษฐกิจเท่านั้น (Posey, 1999) ที่สำคัญความรู้ของชนเผ่าพื้นเมือง Indigenous Knowledge ปัจจุบันได้รับการยอมรับว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ในมิติทางการเมือง คำว่าชนเผ่าพื้นเมืองเกี่ยวข้องกับการต่อสู้เพื่อการยอมรับอัตลักษณ์ สิทธิในที่ดิน สิทธิทางวัฒนธรรม และสิทธิในการกำหนดอนาคตของตนเอง (self-determination) ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในเวทีระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในกรอบของ United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (UNDRIP) ที่ยืนยันว่าชนเผ่าพื้นเมืองมีสิทธิในการรักษาอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ภาษา และมีสิทธิในการจัดการทรัพยากรและดินแดนดั้งเดิมของตน (United Nations, 2007)

ในมิติทางสังคมวิทยา ชนเผ่าพื้นเมืองสามารถมองได้ว่าเป็นกลุ่มทางสังคมที่ถูกทำให้เป็นคนชายขอบ (marginalized groups) ผ่านกระบวนการของรัฐ นโยบายการพัฒนา กฎหมายที่ดิน ซึ่งมักทำให้ความรู้และวิถีชีวิตของชนเผ่าพื้นเมืองถูกมองว่าล้าหลังหรือไม่ทันสมัย ทั้งที่ในความเป็นจริง วิถีชีวิตของชนเผ่าพื้นเมืองจำนวนมากมีความสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในปัจจุบัน (Escobar, 2008)

ประเทศไทยเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์สูง ในบริบทของประเทศไทย กลุ่มชาติพันธุ์ชนเผ่าพื้นเมือง มีบทบาทสำคัญในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ และระบบนิเวศ แต่ในขณะเดียวกันก็เผชิญกับปัญหาสถานะบุคคล สิทธิในที่ดิน การเข้าถึงบริการของรัฐ และการถูกเหมารวมทางวัฒนธรรม แม้ประเทศไทยจะมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมมาอย่างยาวนาน กลุ่มชนเผ่าพื้นเมืองจำนวนมากยังคงเผชิญกับปัญหาเชิงโครงสร้างของรัฐและกฎหมาย

ประเด็นแรกคือ การไม่ได้รับการรับรองสถานะและสิทธิอย่างชัดเจน ประเด็นที่สองคือ ปัญหาสิทธิในที่ดินทำกินและทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะกรณีพื้นที่ที่รัฐประกาศเป็นป่าอนุรักษ์ ป่าสงวนแห่งชาติ หรืออุทยานแห่งชาติ ในหลายกรณี ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง ประเด็นที่สามคือ การขาดกฎหมายเฉพาะที่คุ้มครองสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองและส่งเสริมการจัดการตนเองของชุมชน เมื่อพิจารณาการเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทยในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา จะพบว่าการเคลื่อนไหวของกลุ่มชนเผ่าพื้นเมืองไม่ได้มีเป้าหมายเพียงการเรียกร้องความช่วยเหลือหรือสวัสดิการ ทรัพยากรหรือความเท่าเทียมทางเศรษฐกิจจากรัฐเท่านั้น แต่มีเป้าหมายที่ลึกซึ้งกว่านั้น คือ การได้รับการยอมรับในอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ภาษา และวิถีชีวิตของตนเองจากรัฐและสังคมส่วนใหญ่ (Fraser, 2000; Taylor, 1994) กล่าวอีกนัยหนึ่งปลายทางของการเคลื่อนไหวไม่ใช่เพียงการพัฒนา แต่คือ การยอมรับอัตลักษณ์ สิทธิในที่ดินและทรัพยากร การมีส่วนร่วมทางนโยบาย และการมีกฎหมายคุ้มครองสิทธิชนเผ่าพื้นเมือง (United Nations, 2007)

เหตุผลแรกที่ทำให้ชนเผ่าพื้นเมืองต้องรวมตัวกันเคลื่อนไหว คือ ปัญหาหลายประการเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยบุคคลเพียงคนเดียว เช่น ปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ปัญหาสถานะบุคคล ปัญหาการขาดกฎหมายคุ้มครองสิทธิชนเผ่าพื้นเมือง ปัญหาเหล่านี้ต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงระดับนโยบายหรือกฎหมาย ซึ่งจำเป็นต้องมีการรวมตัวกันเพื่อสร้างพลังทางสังคมและอำนาจต่อรองกับรัฐ (Tilly, 2004)

เหตุผลที่สองคือ การรวมตัวช่วยสร้างอัตลักษณ์ร่วม (collective identity) ของชนเผ่าพื้นเมือง จากเดิมที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น กะเหรี่ยง ม้ง อาข่า ลาหู่ ฯลฯ อาจเคลื่อนไหวแยกกัน การรวมตัวในรูปแบบ

เครือข่ายหรือสภาชนเผ่าพื้นเมืองทำให้เกิดการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ในระดับที่กว้างขึ้น คือชนเผ่าพื้นเมืองซึ่งเป็นอัตลักษณ์ทางการเมืองและสังคมที่ช่วยให้สามารถสื่อสารกับรัฐและสังคมได้ชัดเจนขึ้น (Castells, 2010)

เหตุผลที่สามคือ การเคลื่อนไหวร่วมกันช่วยสร้างพื้นที่ทางการเมือง (political space) ให้ชนเผ่าพื้นเมืองสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบาย การออกกฎหมาย หรือการเจรจากับหน่วยงานรัฐ การเคลื่อนไหวทางสังคมจึงไม่ใช่เพียงการประท้วงหรือเรียกร้องเท่านั้น แต่เป็นกระบวน การสร้างพื้นที่ทางสังคมและการเมืองให้กับกลุ่มที่เดิมไม่มีอำนาจในการกำหนดนโยบาย (Touraine, 1981)

เหตุผลที่สี่คือ การรวมตัวช่วยให้เกิดเครือข่ายและการเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างชุมชนชนเผ่าพื้นเมืองในพื้นที่ต่าง ๆ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหว และการช่วยเหลือกันในระดับเครือข่าย ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในยุคใหม่ที่ไม่ได้มีโครงสร้างแบบองค์กรเดียว แต่เป็นเครือข่ายของกลุ่มย่อยหลายกลุ่ม (Della Porta & Diani, 2006)

งานศึกษาการรวมตัวและการเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมืองใช้ แนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement Theory) เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา เนื่องจากแนวคิดนี้มุ่งอธิบายว่า กลุ่มคนที่ไม่มีอำนาจในโครงสร้างรัฐสามารถรวมตัวกัน สร้างเครือข่าย สร้างอัตลักษณ์ร่วม และใช้ยุทธศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อเรียกร้องสิทธิ ความเป็นธรรม หรือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้อย่างไร (Tarrow, 2011)โดยเฉพาะโครงสร้างกฎหมายที่เน้นการควบคุมทรัพยากรโดยรัฐ ปัญหานี้สะท้อนความขัดแย้งเชิงโครงสร้างระหว่างรัฐกับชุมชนในเรื่องการจัดการทรัพยากร ซึ่งเกิดจากแนวคิดการจัดการทรัพยากรแบบรวมศูนย์ของรัฐที่ไม่ยอมรับสิทธิของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรของตนเอง (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2548; เสน่ห์ จามริก, 2546; อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2543) เป็นปัญหาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับชุมชนท้องถิ่น (Vandergeest & Peluso, 1995)

ดังนั้น การศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย จึงมีความสำคัญทั้งในเชิงการทำความเข้าใจพลวัตของการเคลื่อนไหวทางสังคมของเครือข่ายกลุ่มชาติพันธุ์ชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย เพราะไม่เพียงช่วยให้เข้าใจการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาติพันธุ์เท่านั้น แต่ยังช่วยให้เข้าใจโครงสร้างอำนาจ ความขัดแย้งเรื่องทรัพยากร ความหมายของความเป็นพลเมือง และความ สัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมในประเทศไทยและในเชิงการอธิบายกระบวนการผลักดันนโยบายสาธารณะในบริบทการเมือง ไทยร่วมสมัยที่ผู้วิจัยเองก็ได้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1.เพื่อศึกษาบริบทและพัฒนาการของการก่อรูปขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย

2. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเคลื่อนไหว กลยุทธ์ และการจัดการทรัพยากรของขบวนการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย

3. เพื่อถอดบทเรียนและรูปแบบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาการถอดบทเรียนขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย โดยอธิบายแนวทางการวิจัย การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Methodology) เป็นรูปแบบการวิจัย แหล่งข้อมูล ผู้ให้ข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการ

วิเคราะห์ข้อมูล เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเหมาะสมของระเบียบวิธีในการตอบคำถามการวิจัยอย่างเป็นระบบ คือ

1. การศึกษาข้อมูลเอกสาร

เป็นการศึกษาเอกสารชั้นต้นที่เป็นหลักฐานโดยตรง มีทั้งลักษณะเป็นต้นฉบับ และเอกสารชั้นรองที่ผ่านการวิเคราะห์หรือตีความจากผู้อื่นมาแล้วส่วนหนึ่ง และเป็นในส่วนที่ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ส่วนหนึ่งเบื้องต้น ดังนี้

1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ จากบททบทวนข้อมูลจากฝ่ายเลขาธิการสภาฯ และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งงาน เอกสาร วิชาการ ของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย ที่ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวม จากการบรรยายและผลงานทั้งหมด ซึ่งเก็บรวบรวมไว้ในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ แผ่นพับ ป้ายนิทรรศการ รูปภาพ และคลิปวีดีโอ และประมวลสรุปเชิงวิเคราะห์ ในเบื้องต้น ข้อมูลบริบท การกระจายอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ชนเผ่าพื้นเมือง

1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นเอกสารชั้นรอง ได้แก่ จากรายงานการศึกษาวิจัย บทความวิชาการ หนังสือ เอกสารที่เกี่ยวข้อง ในส่วนนี้ผู้วิจัยได้เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนากฎหมาย จึงใช้กรอบของกฎหมายมาสนับสนุนเป็นข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ การขับเคลื่อนกฎหมายชาติพันธุ์ เจตนารมณ์ของกฎหมาย “ส่งเสริม” ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 70 ที่ให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิทางวัฒนธรรมของชาวไทยกลุ่มชาติพันธุ์อย่างเสมอภาคไม่เลือกปฏิบัติ เน้นสร้างความเข้าใจในวิถีชีวิตที่แตกต่างหลากหลาย สร้างพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม และส่งเสริมกระบวนการมี ส่วนร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์ในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

2. การศึกษาข้อมูลภาคสนาม

การวิจัยนี้มี ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับบททบทวนการขับเคลื่อน หรือเกี่ยวข้อง จำแนกเป็นกลุ่มที่เกี่ยวข้องโดยตรง และโดยอ้อม ด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยคัดเลือกบุคคลที่มีประสบการณ์ตรง มีบทบาทสำคัญ หรือมีอำนาจตัดสินใจในกระบวนการเคลื่อนไหวและการผลักดันกฎหมาย อีกทั้งมีความหลากหลายของความเป็นชนเผ่า ชาติพันธุ์ เพศและวัย ภูมิภาค จำนวน 20 คน

กลุ่มที่ 1 ผู้นำหรือคณะทำงานของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย เป็นกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง (Direct Stakeholders) คือผู้ที่อยู่ในโครงสร้างการทำงานของ สชพ. และผู้ที่รับผิดชอบการร่างกฎหมายโดยตรง

กลุ่มที่ 2 ตัวแทนเครือข่ายชนเผ่าพื้นเมืองในพื้นที่ต่าง ๆ เป็นกลุ่มที่ได้รับผลสะเทือนจากการเคลื่อนไหว หรือเป็นกลไกสนับสนุน/คัดค้าน

กลุ่มที่ 3 นักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญด้านชนเผ่าพื้นเมือง ชาติพันธุ์ศึกษา หรือขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

กลุ่มที่ 4 ตัวแทนองค์กรพัฒนาเอกชนหรือหน่วยงานที่ทำงานเกี่ยวข้องกับชนเผ่าพื้นเมือง

กลุ่มที่ 5 เจ้าหน้าที่รัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับนโยบายด้านชนเผ่าพื้นเมือง ที่ดิน ป่าไม้ หรือสิทธิชุมชน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แนวคำถามการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งผู้วิจัยพัฒนาขึ้นโดยอิงจากกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย แนวคำถามครอบคลุมประเด็นสำคัญ ได้แก่ บริบทและเงื่อนไขการก่อรูปของขบวนการเคลื่อนไหว กระบวนการเคลื่อนไหวและกลยุทธ์ที่ใช้ การจัดการทรัพยากรและเครือข่าย การสร้างความหมาย อัตลักษณ์ และบทเรียนจากการเคลื่อนไหว แนวคำถามมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลอธิบายประสบการณ์และมุมมองของตนอย่างอิสระ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อให้การสรุปผลมีความเป็นวิทยาศาสตร์และได้รับการยอมรับ งานวิจัยนี้จะใช้กระบวนการวิเคราะห์ที่เป็นระบบดังนี้

4.1 การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์มาจำแนกเป็นหมวดหมู่ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

4.2 การสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Inductive Reasoning) การประมวลผลจากข้อมูลรูปธรรมในภาคสนาม เพื่อสร้างเป็นคำอธิบายหรือโมเดลความเข้าใจใหม่เกี่ยวกับกลไกการต่อรองของชนเผ่าพื้นเมือง

5. การสร้างความน่าเชื่อถือของงานวิจัย (Trustworthiness) แนวทางการศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นความเข้มข้นของข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยใช้กระบวนการรวบรวมแบบหลากหลายวิธี (Multi-method) เพื่อให้เห็นพลวัตของการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย (สชพ.) ในทุกมิติ และใช้การวิเคราะห์ที่ยึดโยงกับกรอบทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement Theory) อย่างเคร่งครัด เพื่อให้มั่นใจว่าข้อสรุปที่ได้จะเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่มีความน่าเชื่อถือและสามารถนำไปใช้อ้างอิงในระดับนโยบายได้จริง เพื่อยืนยันว่างานวิจัยนี้มีมาตรฐาน

6. จริยธรรมการวิจัย

จริยธรรมในมนุษย์ ด้วยการขอความยินยอมให้สัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลัก การรักษาความลับ ของผู้ให้ข้อมูลหลัก การยึดหลักความเป็นกลาง การแสดงตนอย่างกัลยาณมิตรและความจริงใจกับผู้ให้ข้อมูลหลักทุกกลุ่ม จริยธรรมในการรวบรวมข้อมูลภาคสนาม การขอและได้รับความยินยอม จึงติดต่อประสานงานขอเข้าสัมภาษณ์ มีการลงนามอนุญาตให้การสัมภาษณ์ในเอกสาร การสัมภาษณ์ยึดหลักความสะดวกและความพร้อมของผู้ให้ข้อมูลหลัก ทำหนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์

7. การตรวจสอบคุณภาพผลการวิจัย

7.1 การตรวจสอบคุณภาพในภาคทฤษฎีหรือวิชาการโดยผู้เชี่ยวชาญ

1) ความแม่นตรงเชิงเนื้อหาของผลการวิจัย (Validity) ทำการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ด้วยการเริ่มต้นตั้งแต่ ขั้นตอนการสร้างข้อคำถามให้มีความชัดเจนและ ครอบคลุมประเด็นที่ต้องการวิจัย ด้วยการเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดการวิจัย โดยใช้เครื่องมือการวิเคราะห์ดัชนีความสอดคล้อง ระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามกับวัตถุประสงค์การวิจัย และมีผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ เมื่อเขียนรายงานผลการวิจัยเสร็จสิ้น ได้มีการตรวจสอบความตรงประเด็นของเนื้อหา โดยพิจารณาความสอดคล้องระหว่างคำถามการวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย กรอบแนวคิดการวิจัย และผลการวิจัย ผู้ตรวจสอบคุณภาพในเชิงเนื้อหา ได้แก่ ที่ปรึกษา ผู้เชี่ยวชาญ เครือข่ายผู้ปฏิบัติงานด้านชาติพันธุ์ชนเผ่าพื้นเมือง

2) ความน่าเชื่อถือผลการวิจัย (Reliability) ได้แก่ การตรวจสอบสามเส้า ข้ามแหล่งข้อมูล (data triangulation) ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ได้ทำการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักหลายรายที่อยู่ในกลุ่มต่าง ๆ โดยการสัมภาษณ์ในวันเวลาและสถานที่ต่างกัน เพื่อนำข้อมูลมาเปรียบเทียบความสอดคล้องหรือ ความขัดแย้ง และการตรวจสอบสามเส้าข้ามวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) ทำการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่แตกต่างกันออกไป ได้แก่ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคล การสัมภาษณ์กลุ่ม การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม และการศึกษาข้อมูลเอกสาร มาใช้ประกอบกัน เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องและความต่างของข้อมูล

7.2 การตรวจสอบคุณภาพในภาคปฏิบัติหรือความเป็นไปได้ของการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ในทางปฏิบัติเป็นการตรวจสอบคุณภาพ ผลการวิจัยด้านความเหมาะสม สอดคล้อง และความเป็นไปได้ต่อการนำไปปรับใช้ประโยชน์ในระยะต่อไป

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาบริบทและพัฒนาการของการก่อรูปขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย

ผลการศึกษาพบว่า การก่อรูปของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยมิได้เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน หากแต่เป็นผลผลิตของเงื่อนไขเชิงโครงสร้างทางสังคม การเมือง และอำนาจที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะปัญหาด้านสิทธิในที่ดินและทรัพยากร สถานะบุคคล การเข้าถึงบริการของรัฐ ตลอดจนการถูกกดทับทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ผลักดันให้กลุ่มชนเผ่าพื้นเมืองรวมตัวกันเพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมและการเมืองในการต่อรองกับรัฐ

ในเชิงบริบททางสังคม ชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทยส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่ภูเขา พื้นที่ป่า และพื้นที่ชายขอบของรัฐชาติ ทำให้ต้องเผชิญกับข้อจำกัดเชิงโครงสร้างหลายประการ โดยสามารถสรุปปัญหาเชิงโครงสร้างที่สำคัญได้ 3 มิติ ได้แก่ มิติด้านสิทธิและสถานะบุคคล เช่น ปัญหาการไร้สัญชาติ การเข้าไม่ถึงบริการของรัฐ ,มิติด้านทรัพยากรและที่ดิน เช่น การประกาศเขตป่าอนุรักษ์ทับพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัย ,มิติด้านวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ เช่น การหลอมรวมทางวัฒนธรรมและการลดทอนคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่น

ปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับชนเผ่าพื้นเมือง และนำไปสู่การรวมตัวเพื่อสร้างอัตลักษณ์และเรียกร้องสิทธิของตนเอง ในด้านพัฒนาการของการก่อรูปขบวนการเคลื่อนไหวสามารถแบ่งพัฒนาการของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยออกเป็น 4 ช่วงสำคัญ ได้แก่

ช่วงที่ 1 การก่อเกิดและการรวมตัว (พ.ศ. 2548–2550)

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นพื้นที่แรกช่วงของการรวมตัวของผู้นำกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆที่เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ สถานการณ์ที่เผชิญปัญหาคล้ายคลึงกัน จนนำไปสู่การจัดตั้งเครือข่ายชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย และเริ่มใช้คำว่า “ชนเผ่าพื้นเมือง” เพื่อเชื่อมโยงกับสิทธิในระดับสากล

ช่วงที่ 2 การยกระดับสู่โครงสร้างสภา (พ.ศ. 2551–2557)

เครือข่ายเริ่มพัฒนาโครงสร้างองค์กรที่ชัดเจน มีการจัดทำธรรมนูญสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย และเปลี่ยนสถานะจากเครือข่ายเป็นองค์กรเชิงสถาบัน ซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนผ่านจากการรวมตัวแบบหลวมไปสู่การจัดตั้งองค์กรตัวแทนอย่างเป็นทางการ

ช่วงที่ 3 การขับเคลื่อนกฎหมาย (พ.ศ. 2558–2563)

เป็นช่วงที่ขบวนการเคลื่อนไหวพัฒนาจากการเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์และเครือข่าย ไปสู่การเคลื่อนไหวเชิงนโยบายและเชิงสถาบัน โดยมีการยกร่างกฎหมายและเข้าชื่อเสนอกฎหมาย เข้าชื่อ (ร่าง) พรบ. สภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย เพื่อให้รัฐรับรองสถานะและสิทธิของชนเผ่าพื้นเมือง

ช่วงที่ 4 การเข้าสู่กระบวนการนิติบัญญัติ (พ.ศ. 2564–2568)

ร่างกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ ชนเผ่าพื้นเมือง ถูกนำเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของรัฐสภา และในที่สุดได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ พ.ศ. 2568 ซึ่งถือเป็นความสำเร็จเชิงโครงสร้างที่สำคัญที่สุดของขบวนการเคลื่อนไหวชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย

โดยสรุป ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 ชี้ให้เห็นว่า การก่อรูปของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย เป็นผลมาจากเงื่อนไขเชิงโครงสร้างของสังคมไทยที่ก่อให้เกิดความ

เหลื่อมล้ำและการกีดกันทางสิทธิของชนเผ่าพื้นเมือง ซึ่งนำไปสู่การรวมตัวของเครือข่ายชนเผ่าพื้นเมือง การพัฒนาองค์กรเชิงสถาบัน การเคลื่อนไหวเชิงนโยบาย และในที่สุดสามารถผลักดันให้เกิดกฎหมายรับรองสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองในระดับประเทศได้ ถือเป็นพัฒนาการของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่พัฒนาจากการเคลื่อนไหวระดับชุมชนไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของรัฐ

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเคลื่อนไหว กลยุทธ์ และการจัดการทรัพยากรของขบวนการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยมิได้เป็นเพียงการเคลื่อนไหวเชิงกิจกรรมหรือการเรียกร้องเฉพาะกรณี แต่เป็นกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีการวางยุทธศาสตร์ มีการบริหารจัดการองค์กร มีการจัดการทรัพยากร และมีการสร้างเครือข่ายทางสังคมอย่างเป็นระบบ จนสามารถพัฒนาเป็นขบวนการเคลื่อนไหวเชิงนโยบายที่มีพลังในการต่อรองกับรัฐและสังคมได้ โดยมีประเด็นดังนี้

1) กระบวนการเคลื่อนไหวของขบวนการสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย

กระบวนการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยมีลักษณะเป็นกระบวนการ หรือแนวปฏิบัติ วิธีการพัฒนาขบวนการทางสังคมอย่างเป็นลำดับขั้น โดยเริ่มจากการแก้ปัญหาในระดับชุมชน ต่อมาพัฒนาเป็นการสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ และในที่สุดพัฒนาไปสู่การจัดตั้งองค์กรในระดับประเทศเพื่อทำงานเชิงนโยบายและกฎหมาย กระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าขบวนการเคลื่อนไหวไม่ได้เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน แต่เกิดจากการสะสมประสบการณ์ การเรียนรู้ร่วมกัน และการพัฒนาโครงสร้างองค์กรอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ กระบวนการเคลื่อนไหวยังแสดงให้เห็นการเปลี่ยนผ่านจากการเคลื่อนไหวเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะพื้นที่ ไปสู่การเคลื่อนไหวเพื่อเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในระดับนโยบายและกฎหมาย ซึ่งถือเป็นการยกระดับของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจากระดับชุมชนสู่ระดับนโยบายสาธารณะ

2) กลยุทธ์และยุทธวิธีการเคลื่อนไหว

ผลการศึกษาพบว่า ขบวนการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยไม่ได้ใช้วิธีการเคลื่อนไหวเพียงรูปแบบเดียว แต่ใช้กลยุทธ์และยุทธวิธีที่หลากหลายและยืดหยุ่นตามบริบททางการเมืองและสังคมในแต่ละช่วงเวลา โดยสามารถสรุปกลยุทธ์สำคัญได้ดังนี้

ประการแรก คือ กลยุทธ์การผลักดันเชิงกฎหมายและนโยบาย ขบวนการเคลื่อนไหวมุ่งเน้นการผลักดันให้เกิดกฎหมายและนโยบายที่รับรองสิทธิของชนเผ่าพื้นเมือง โดยใช้กระบวนการยกร่างกฎหมาย การเข้าชื่อเสนอร่างกฎหมาย การทำงานร่วมกับนักการเมือง นักวิชาการ และภาคประชาสังคม ซึ่งสะท้อนว่าการเคลื่อนไหวมีเป้าหมายในการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของสังคม ไม่ใช่เพียงการแก้ปัญหาเฉพาะกรณี

ประการที่สอง คือ กลยุทธ์การเจรจาและการสื่อสารสาธารณะ ขบวนการใช้ทั้งการเจรจากับหน่วยงานรัฐ การยื่นหนังสือ การเข้าร่วมเวทีนโยบาย การจัดกิจกรรมสาธารณะ การสื่อสารผ่านสื่อ และการสร้างความเข้าใจในสังคม เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับข้อเรียกร้องของชนเผ่าพื้นเมือง

ประการที่สาม คือ กลยุทธ์การเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์และกิจกรรมสาธารณะ เช่น การจัดกิจกรรมรณรงค์ การจัดเวทีสาธารณะ การจัดงานวันชนเผ่าพื้นเมือง การรวมตัวเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งมีบทบาทในการสร้างการรับรู้ของสังคมและสร้างแรงสนับสนุนทางสังคมต่อขบวนการเคลื่อนไหว

ประการที่สี่ คือ กลยุทธ์การเลือกจังหวะเวลาในการเคลื่อนไหว ซึ่งถือเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของขบวนการเคลื่อนไหว กล่าวคือ ขบวนการจะต้องประเมินสถานการณ์ทางการเมือง โอกาสเชิงนโยบาย และความพร้อมของเครือข่าย ก่อนตัดสินใจใช้วิธีการเคลื่อนไหวในแต่ละรูปแบบ ไม่สามารถใช้วิธีการเดียวในทุกสถานการณ์ได้

โดยรวมแล้ว วิเคราะห์กลยุทธ์ของขบวนการเคลื่อนไหวมีลักษณะเป็น กลยุทธ์แบบผสมผสาน (mixed strategy) ที่ประกอบด้วยการเจรจา การรณรงค์ การเคลื่อนไหวสาธารณะ การทำงานเชิงนโยบาย และการสร้างเครือข่าย ซึ่งทำให้ขบวนการสามารถดำรงอยู่และสร้างการเปลี่ยนแปลงได้ในระยะยาว

3) การจัดการทรัพยากรและเครือข่ายทางสังคม

ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยสามารถดำรงอยู่และพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง คือ ความสามารถในการจัดการทรัพยากรและการสร้างเครือข่ายทางสังคม ทรัพยากรของขบวนการไม่ได้หมายถึงทรัพยากรทางการเงินเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงทรัพยากรบุคคล เช่น ผู้นำ เครือข่ายแกนนำ นักวิชาการ นักกฎหมาย,ทรัพยากรความรู้ เช่น ข้อมูล กฎหมาย งานวิจัย ความรู้เชิงนโยบาย, ทรัพยากรทางสังคม เช่น เครือข่ายองค์กรภาคประชาสังคม ภาควิชาการ ภาครัฐ และรวมทั้งสื่อ

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภาคประชาสังคม นักวิชาการ มหาวิทยาลัย หน่วยงานรัฐ นักการเมือง และองค์กรระหว่างประเทศ ซึ่งทำให้ขบวนการมีทรัพยากรทั้งด้านความรู้ เครือข่าย และความชอบธรรมทางสังคมเพิ่มขึ้น ส่งผลให้ขบวนการมีพลังในการต่อรองมากขึ้น นอกจากนี้ การทำงานของขบวนการมีลักษณะเป็น เครือข่ายหลายระดับ ทั้งระดับชุมชน ระดับเครือข่ายชาติพันธุ์ชนเผ่าพื้นเมือง ระดับองค์กรระดับประเทศ และระดับนโยบาย ทำให้สามารถเคลื่อนไหวได้ทั้งในระดับพื้นที่และระดับนโยบายในเวลาเดียวกัน

4) ภาวะผู้นำของขบวนการเคลื่อนไหว

ผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง และมีพลังในการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย โดยลักษณะของภาวะผู้นำมิได้เป็นภาวะผู้นำแบบสั่งการตามลำดับชั้น แต่เป็นภาวะผู้นำเชิงเครือข่ายและภาวะผู้นำเชิงขบวนการทางสังคม ซึ่งจะทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน ผู้สร้างเครือข่าย ผู้กำหนดยุทธศาสตร์ และผู้สื่อสารกับสังคมและรัฐ ผู้นำของขบวนการมีบทบาทสำคัญในหลายด้าน ได้แก่ การกำหนดทิศทางของขบวนการ การสร้างความร่วมมือระหว่างเครือข่ายชาติพันธุ์ การเจรจากับหน่วยงานรัฐ การผลักดันนโยบายและกฎหมาย ตลอดจนการสร้างแรงบันดาลใจและความเชื่อมั่นให้กับสมาชิกในขบวนการ ทำให้สมาชิกเกิดความเชื่อมั่นและพร้อมที่จะทำงานร่วมกันในระยะยาว นอกจากนี้ ภาวะผู้นำของขบวนการยังมีลักษณะเป็น ผู้นำแบบทำงานร่วมกัน (collective leadership) กล่าวคือ ไม่ได้มีผู้นำเพียงคนเดียว แต่มีผู้นำหลายระดับ ทั้งผู้นำระดับชุมชน ผู้นำระดับเครือข่าย และผู้นำระดับนโยบาย ซึ่งทำให้ขบวนการมีความเข้มแข็งและไม่ขึ้นอยู่กับบุคคลใดบุคคลหนึ่งมากเกินไป

อีกประเด็นสำคัญ คือ ผู้นำของขบวนการต้องมีความสามารถในการเชื่อมโยงโลกของชุมชนกับโลกของนโยบาย กล่าวคือ ต้องเข้าใจวิถีชีวิตและปัญหาของชนเผ่าพื้นเมืองในพื้นที่ ขณะเดียวกันก็ต้องมีความรู้ด้านกฎหมาย นโยบาย และการเมือง เพื่อสามารถเจรจาและผลักดันข้อเรียกร้องในระดับนโยบายได้ ซึ่งถือเป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้นำขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ภาวะผู้นำจึงไม่ได้มีบทบาทเพียงในการบริหารองค์กร แต่มีบทบาทในการกำหนดยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหว การจัดการความขัดแย้งภายในเครือข่าย การสร้างความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ข้อ 3 เพื่อถอดบทเรียนและรูปแบบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย

ผลการวิจัยพบว่า การเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย ก่อให้เกิดบทเรียนสำคัญทั้งมิติของการเคลื่อนไหวทางสังคม การสร้างเครือข่าย การเจรจานโยบาย การพัฒนาภาวะผู้นำ และการ

จัดการทรัพยากร ซึ่งสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้และรูปแบบการเคลื่อนไหวทางสังคมของภาคประชาชนได้

1) บทเรียนด้านการก่อรูปขบวนการเคลื่อนไหว บทเรียนสำคัญประการแรก คือ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมไม่ได้เกิดขึ้นจากบุคคลหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่ง แต่เกิดจากการรวมตัวของเครือข่ายชุมชนที่มีปัญหาร่วมกัน และมีการพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไปจากการแก้ปัญหาระดับพื้นที่ ไปสู่การเคลื่อนไหวเชิงนโยบายระดับประเทศ แสดงให้เห็นว่าการสร้างขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมต้องอาศัยเวลาความต่อเนื่อง และการสร้างความร่วมมือระหว่างเครือข่ายอย่างต่อเนื่องการมีองค์กรกลาง เช่น สภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย มีความสำคัญต่อการทำงานเชิงนโยบาย เพราะทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการเจรจา เป็นศูนย์กลางข้อมูล เป็นผู้ประสานงานเครือข่าย และเป็นกลไกในการผลักดันนโยบายและกฎหมาย

2) บทเรียนด้านกลยุทธ์การเคลื่อนไหว ผลการวิจัยพบว่า การเคลื่อนไหวที่ประสบความสำเร็จไม่ได้ใช้วิธีการเคลื่อนไหวเพียงรูปแบบเดียว แต่ต้องใช้กลยุทธ์หลายรูปแบบร่วมกัน เช่น การเจรจา, การรณรงค์สาธารณะ, การสร้างเครือข่าย,การทำงานเชิงนโยบาย, การใช้ข้อมูลและงานวิจัย, การสร้างความเข้าใจในสังคม บทเรียนสำคัญ คือ การเคลื่อนไหวทางสังคมต้องใช้ทั้งพลังมวลชน พลังความรู้ และพลังนโยบายร่วมกัน หากใช้เพียงการชุมนุมหรือการเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์เพียงอย่างเดียว จะไม่สามารถผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างได้

3) บทเรียนด้านภาวะผู้นำ ผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวสามารถดำรงอยู่ได้ในระยะยาว โดยผู้นำของขบวนการไม่ได้มีบทบาทเพียงการบริหารองค์กร แต่มีบทบาทในการกำหนดยุทธศาสตร์ สร้างเครือข่าย ประสานงานกับหน่วยงานรัฐ สื่อสารกับสังคม และสร้างความเชื่อมั่นให้กับสมาชิกในเครือข่ายขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมต้องมีผู้นำหลายระดับ ไม่ใช่ผู้นำเพียงคนเดียว แต่ต้องมีทั้งผู้นำระดับชุมชน ผู้นำระดับเครือข่าย และผู้นำระดับนโยบาย

4) บทเรียนด้านการจัดการทรัพยากรและเครือข่าย ผลการวิจัยพบว่า ขบวนการเคลื่อนไหวที่เข้มแข็งไม่ได้มีเพียงทรัพยากรทางการเงิน แต่มีทรัพยากรที่สำคัญหลายประเภท ได้แก่ ทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรความรู้ เครือข่ายทางสังคม และความชอบธรรมทางสังคม ซึ่งทรัพยากรเหล่านี้มีความสำคัญต่อการเคลื่อนไหวมากกว่าทรัพยากรทางการเงินเพียงอย่างเดียว การสร้างเครือข่ายเป็นปัจจัยที่ทำให้ขบวนการสามารถขยายพื้นที่ทางนโยบายและเพิ่มอำนาจต่อรองกับรัฐได้

5) บทเรียนการวิเคราะห์รูปแบบการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย จากผลการวิจัยทั้งหมด สามารถวิเคราะห์รูปแบบการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยได้ว่า เป็นรูปแบบการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีลักษณะสำคัญดังนี้ 1) เริ่มจากการรวมตัวของชุมชนที่มีปัญหาร่วมกัน 2) พัฒนาเป็นเครือข่ายระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ 3) จัดตั้งองค์กรกลางเพื่อทำงานเชิงนโยบาย 4) ใช้กลยุทธ์การเคลื่อนไหวหลายรูปแบบร่วมกัน 5) สร้างเครือข่ายกับภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม 6) ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายและกฎหมาย

อภิปรายผลการวิจัย

1. อภิปรายผลการวิจัยกับแนวคิดสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองและสิทธิชุมชน

ผลการวิจัยเกี่ยวกับการก่อรูปและการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย พบว่าการเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทยมีเป้าหมายสำคัญในการเรียกร้องสิทธิในที่ดินและทรัพยากร สิทธิทางวัฒนธรรม สิทธิในการกำหนดตนเอง และสิทธิในการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย

ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาหลักที่ทำให้เกิดการรวมตัวและการเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย คือ ปัญหาสิทธิในที่ดินและทรัพยากร ปัญหาสถานะทางกฎหมาย และการไม่ได้รับการยอมรับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนความขัดแย้งเชิงโครงสร้างระหว่างรัฐกับชุมชนดั้งเดิม โดยรัฐมีอำนาจในการกำหนดพื้นที่ป่าและทรัพยากรผ่านกฎหมาย ขณะที่ชุมชนมีระบบการใช้ทรัพยากรแบบดั้งเดิมที่ไม่ได้รับการยอมรับในระบบกฎหมายของรัฐ ความขัดแย้งดังกล่าวจึงไม่ใช่เพียงความขัดแย้งเรื่องที่ดิน แต่เป็นความขัดแย้งเรื่องสิทธิ อำนาจ และการยอมรับตัวตนของชนเผ่าพื้นเมืองในสังคมไทย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการด้านสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองที่มองว่าปัญหาของชนเผ่าพื้นเมืองเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างและความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับชุมชน ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดด้านสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองที่อธิบายว่า ปัญหาของชนเผ่าพื้นเมืองสัมพันธ์กับโครงสร้างทางกฎหมาย การเมือง อำนาจ การรับรองอัตลักษณ์และสิทธิในการกำหนดตนเอง มากกว่าการมองปัญหาเฉพาะในระดับบุคคลหรือชุมชน (Anaya, 2004; Niezen, 2003)

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบว่า การเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยไม่ได้เป็นเพียงการเรียกร้องสิทธิรายกรณี แต่เป็นการพยายามผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง เช่น การผลักดันกฎหมายคุ้มครองกลุ่มชาติพันธุ์ การผลักดันสิทธิในที่ดินและทรัพยากร และการสร้างการยอมรับชนเผ่าพื้นเมืองในระดับนโยบายของรัฐ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองในระดับสากลที่มองว่าชนเผ่าพื้นเมืองไม่ใช่เพียงชนกลุ่มน้อย แต่เป็น “ประชาชน” ที่มีสิทธิในการกำหนดอนาคตของตนเอง และมีสิทธิในการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายที่ส่งผลต่อชีวิตของตนเอง ในขณะเดียวกัน ผลการวิจัยยังสะท้อนแนวคิดสิทธิชุมชนและการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน โดยพบว่าการเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมืองจำนวนมากเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน เช่น การจัดการป่า การใช้ที่ดินแบบชุมชน และการรักษาทรัพยากรตามวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ Ostrom (1990) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าชุมชนสามารถพัฒนากติกาและสถาบันสำหรับการจัดการทรัพยากรร่วมอย่างมีประสิทธิผลได้ภายใต้เงื่อนไขเชิงสถาบันที่เหมาะสม

ผลการวิจัยในครั้งนี้จึงสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิชนเผ่าพื้นเมือง โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องสิทธิในการกำหนดตนเอง สิทธิในที่ดินและทรัพยากร สิทธิทางวัฒนธรรม และสิทธิในการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ซึ่งสะท้อนว่าการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมืองในระดับโลก ที่มุ่งเรียกร้องสิทธิ ความเป็นธรรม และการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมสมัยใหม่

2. อภิปรายผลการวิจัยกับทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

ผลการวิจัยเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย พบว่า การเคลื่อน ไหวของชนเผ่าพื้นเมืองไม่ได้เกิดขึ้นแบบกระจัดกระจายหรือเป็นการเคลื่อนไหวเฉพาะพื้นที่ แต่มีการรวมตัวเป็นเครือข่าย มีการสร้างองค์กร มีการกำหนดยุทธศาสตร์ มีการใช้ข้อมูลทางวิชาการ มีการเจรจาทางนโยบาย และมีการสื่อสารสาธารณะ ซึ่งลักษณะดังกล่าวสามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมหลายแนวคิด ได้แก่ ทฤษฎีการระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory) ทฤษฎีโอกาสทางการเมือง (Political Opportunity Theory) ทฤษฎีการสร้างกรอบความหมาย (Framing Theory) และแนวคิดเครือข่ายทางสังคม (Social Network)

1) ผลการวิจัยพบว่า การเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยสามารถดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและพัฒนาไปสู่การขับเคลื่อนเชิงนโยบายได้ โดยอาศัยการระดมและบริหารจัดการทรัพยากรหลายประเภท ทั้งทรัพยากรบุคคล ได้แก่ ผู้นำชุมชนและแกนนำจากกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ทรัพยากรด้านความรู้ ได้แก่ ข้อมูลวิชาการ งานวิจัย และความรู้ด้านกฎหมายและนโยบาย ตลอดจนทรัพยากรด้านเครือข่าย ได้แก่

องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ ภาคประชาสังคม สื่อ และองค์กรระหว่างประเทศ การทำงานร่วมกันของทรัพยากรเหล่านี้ช่วยเพิ่มศักยภาพของขบวนการในการสื่อสารประเด็น สร้างความชอบธรรม และผลักดันข้อเรียกร้องเข้าสู่กระบวนการนโยบาย

ข้อค้นพบดังกล่าวสามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีการระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory) ซึ่งเสนอว่า การเกิดขึ้นและความสามารถในการดำรงอยู่ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมมิได้ขึ้นอยู่กับความคับข้องใจหรือความเดือดร้อนของสมาชิกเพียงอย่างเดียว หากแต่สัมพันธ์กับความสามารถของขบวนการในการเข้าถึง ระดม จัดสรร และใช้ทรัพยากร รวมทั้งการพัฒนาองค์กรและเครือข่ายสนับสนุนเพื่อขับเคลื่อนเป้าหมายของขบวนการ (McCarthy & Zald, 1977) เมื่อพิจารณาจากผลการวิจัยครั้งนี้จึงเห็นได้ว่า สภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยไม่ได้อาศัยเพียงพลังการรวมตัวของสมาชิก แต่สามารถเชื่อมโยงทรัพยากรด้านบุคคล ความรู้ เครือข่าย และความสัมพันธ์กับภาคส่วนต่าง ๆ มาใช้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ขบวนการสามารถดำรงอยู่ในระยะยาวและยกระดับการเคลื่อนไหวจากระดับพื้นที่ไปสู่การผลักดันเชิงนโยบายได้

2) การอภิปรายผลกับทฤษฎีโอกาสทางการเมือง (Political Opportunity Theory) ทฤษฎีโอกาสทางการเมืองอธิบายว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจะเกิดขึ้นหรือขยายตัวได้ เมื่อโครงสร้างทางการเมืองเปิดโอกาส เช่นรัฐเปิดพื้นที่ให้มีการมีส่วนร่วม, มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง, มีรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายที่เปิดโอกาส, มีหน่วยงานรัฐที่พร้อมรับฟัง, มีเวทีนโยบาย ผลการวิจัยพบว่า การเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างทางการเมือง เช่นการใช้กลไกคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน, การใช้เวทีรัฐสภา, การผลักดันกฎหมายคุ้มครองกลุ่มชาติพันธุ์, การใช้กระบวนการนโยบายสาธารณะ และการทำงานร่วมกับหน่วยงานรัฐบางหน่วยงาน แสดงให้เห็นว่า การเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมืองไม่ได้เป็นการเผชิญหน้ากับรัฐเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการใช้โอกาสทางการเมืองในการผลักดันนโยบายและกฎหมาย ดังนั้น ผลการวิจัยจึงสอดคล้องกับ Political Opportunity Theory ที่มองว่าความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวขึ้นอยู่กับโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Tarrow, 2011)

3) การอภิปรายผลกับทฤษฎีการสร้างกรอบความหมาย (Framing Theory) ทฤษฎี Framing อธิบายว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมต้องสร้าง “กรอบความหมาย” เพื่อทำให้สังคมเข้าใจปัญหาและเห็นความชอบธรรมของการเคลื่อนไหว เช่น การสร้างคำอธิบายว่าใครคือผู้ถูกกระทำ ปัญหาคืออะไร ใครควรรับผิดชอบ และควรแก้ไขอย่างไร ผลการวิจัยพบว่า สภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยมีการสร้างกรอบความหมายใหม่เกี่ยวกับชนเผ่าพื้นเมือง เช่นจาก “ผู้บุกรุกป่า” เป็น “คนอยู่กับป่า” จาก “ชนกลุ่มน้อย” เป็น “ชนเผ่าพื้นเมือง” จาก “ปัญหาความมั่นคง” เป็น “ปัญหาสิทธิ” และ จาก “คนไร้สัญชาติ” เป็น “คนที่รัฐต้องรับรองสิทธิ” ดังนั้น ผลการวิจัยจึงสอดคล้องกับ Framing Theory ที่มองว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นการต่อสู้เชิงความหมาย (struggle over meaning) ไม่ใช่เพียงการต่อสู้เชิงนโยบาย (Snow et al., 1986)

4) การอภิปรายผลกับแนวคิดเครือข่ายทางสังคม (Social Network) ผลการวิจัยพบว่า การเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมืองเกิดขึ้นผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์ เช่นเครือข่ายชุมชนชาติพันธุ์, เครือข่าย NGO, เครือข่ายนักวิชาการ, เครือข่ายนักกฎหมาย, เครือข่ายองค์กรระหว่างประเทศ และเครือข่ายภาคประชาชน เครือข่ายเหล่านี้ช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ ทรัพยากร และการสนับสนุนทางสังคม ทำให้การเคลื่อนไหวมีพลังมากขึ้น ดังนั้น ผลการวิจัยจึงสอดคล้องกับแนวคิด Social Network ที่มองว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมไม่ได้เกิดจากบุคคลเพียงคนเดียว แต่เกิดจากเครือข่ายของความสัมพันธ์ทางสังคม (Della Porta & Diani, 2006)

3. อภิปรายผลการวิจัยกับแนวคิดภาวะผู้นำ

ผลการวิจัยเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทย พบว่า ภาวะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การเคลื่อนไหวดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและสามารถผลักดันประเด็นสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองเข้าสู่ระดับนโยบายได้ โดยผู้นำไม่ได้ทำหน้าที่เพียงเป็นผู้สั่งการ แต่ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานเครือข่าย ผู้สื่อสาร ผู้เจรจา และผู้สร้างความหมายทางสังคม ซึ่งลักษณะดังกล่าวสามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดภาวะผู้นำหลายแนวคิด

ประการแรก ผลการวิจัยสะท้อนแนวคิด ภาวะผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) กล่าวคือ ผู้นำไม่ได้เพียงบริหารองค์กร แต่สามารถสร้างวิสัยทัศน์ สร้างแรงบันดาลใจ และทำให้คนในเครือข่ายเห็นเป้าหมายร่วมกัน เช่น การผลักดันเรื่องสิทธิชนเผ่าพื้นเมือง การผลักดันกฎหมาย และการสร้างการยอมรับในสังคม ผู้นำจึงทำหน้าที่เปลี่ยนจาก “ปัญหาของชุมชน” ให้กลายเป็น “ประเด็นสาธารณะ” ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง (Bass, 1985)

ประการที่สอง ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำของขบวนการชนเผ่าพื้นเมืองไม่ได้ใช้อำนาจแบบสั่งการ แต่ใช้การทำงานแบบเครือข่าย ใช้การเจรจา ใช้ความสัมพันธ์ ใช้ความน่าเชื่อถือ และใช้ความรู้ทางกฎหมายและนโยบายในการขับเคลื่อนงาน ซึ่งลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด ภาวะผู้นำเชิงเครือข่าย (Network Leadership) หรือภาวะผู้นำในสังคมเครือข่าย ที่ผู้นำไม่ได้อยู่เหนือคนอื่น แต่ทำหน้าที่เชื่อมโยงผู้คน องค์กร และทรัพยากรเข้าด้วยกัน (Silvia & McGuire, 2010)

ประการที่สาม ผลการวิจัยสะท้อนว่า ผู้นำมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเชื่อมั่นให้กับชุมชนและเครือข่าย โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่การเคลื่อนไหวต้องใช้เวลานาน ต้องเผชิญกับอุปสรรคทางกฎหมายและนโยบาย ผู้นำจึงต้องมีความอดทน มีความเสียสละ และมีความเชื่อมั่นในเป้าหมาย ซึ่งลักษณะดังกล่าวสะท้อนแนวคิดภาวะผู้นำเชิงศีลธรรม (Moral Leadership) หรือผู้นำที่ขับเคลื่อนงานด้วยคุณค่า ความยุติธรรม และความเชื่อในสิทธิของมนุษย์ (Sergiovanni, 1992)

ประการที่สี่ ผลการวิจัยยังพบว่า ภาวะผู้นำในการเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมืองไม่ได้อยู่ที่บุคคลเพียงคนเดียว แต่เป็น ภาวะผู้นำแบบกระจาย (Distributed Leadership) คือ มีผู้นำหลายคนในหลายพื้นที่ หลายองค์กร และหลายเครือข่าย ทำให้การเคลื่อนไหวไม่ขึ้นอยู่กับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง และสามารถดำเนินต่อไปได้แม้ผู้นำบางคนจะถอนตัวหรือเปลี่ยนบทบาท (Gronn, 2002)

ดังนั้น เมื่อพิจารณาผลการวิจัยร่วมกับแนวคิดภาวะผู้นำ สามารถสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำในการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยมีลักษณะสำคัญ ได้แก่เป็นผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง, เป็นผู้นำเชิงเครือข่าย, เป็นผู้นำเชิงคุณค่าและความยุติธรรม, เป็นภาวะผู้นำแบบกระจาย, เป็นผู้นำที่ทำงานเชิงนโยบาย และเป็นผู้นำที่เชื่อมชุมชนกับรัฐและสังคม ภาวะผู้นำในลักษณะดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมืองสามารถดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและสามารถผลักดันประเด็นสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองเข้าสู่ระดับนโยบายและระดับสังคมได้

ประการแรก ในประเด็นการเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมือง งานวิจัยของประสิทธิ์ ลีปรีชา และมุกดาวรรณ ศักดิ์บุญ (2564) พบว่า การเคลื่อนไหวของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยมีพัฒนาการจากการเรียกร้องสิทธิชุมชนในระดับพื้นที่ ไปสู่การเรียกร้องสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองในระดับนโยบายและระดับประเทศ โดยมีการรวมตัวเป็นเครือข่าย มีการสร้างองค์กร และมีการทำงานร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการ ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับผลการวิจัยครั้งนี้ที่พบว่า สภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยทำหน้าที่เป็นองค์กรเครือข่ายที่เชื่อมโยงกลุ่มชาติพันธุ์จากหลายพื้นที่ และขับเคลื่อนประเด็นสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองในระดับนโยบายของประเทศ

ประการที่สอง งานวิจัยเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจำนวนมากพบว่า ความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวไม่ได้ขึ้นอยู่กับความเดือดร้อนของประชาชนเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับการมีองค์กร การมีผู้นำ การมีเครือข่าย และการมีทรัพยากรสนับสนุน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Resource Mobilization Theory ผลการวิจัยครั้งนี้ก็พบในลักษณะเดียวกัน คือ การเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง เพราะมีการสร้างองค์กร มีการสร้างเครือข่าย มีการทำงานร่วมกับนักวิชาการ NGO และองค์กรระหว่างประเทศ และมีการใช้ข้อมูลทางวิชาการและกฎหมายในการขับเคลื่อนนโยบาย

ประการที่สาม งานวิจัยเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจำนวนมากพบว่า โครงสร้างทางการเมืองมีผลต่อความสำเร็จของการเคลื่อนไหว หากระบบการเมืองเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม ขบวนการเคลื่อนไหวจะสามารถผลักดันนโยบายได้มากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ Political Opportunity Theory ผลการวิจัยครั้งนี้ก็พบว่า การเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยสามารถใช้ช่องทางทางการเมือง เช่น คณะกรรมาธิการรัฐสภา คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน และกระบวนการนโยบายสาธารณะ ในการผลักดันกฎหมายและนโยบายเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมือง

ประการที่สี่ งานวิจัยเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมืองในหลายประเทศพบว่า การเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมืองไม่ได้เป็นเพียงการเรียกร้องสิทธิทางเศรษฐกิจหรือทรัพยากร แต่เป็นการต่อสู้เพื่อการยอมรับอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และสิทธิในการกำหนดตนเอง ผลการวิจัยครั้งนี้ก็พบในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ การเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยไม่ได้มุ่งเฉพาะเรื่องที่ดินหรือทรัพยากร แต่รวมถึงการยอมรับอัตลักษณ์ การใช้คำว่า “ชนเผ่าพื้นเมือง” การคุ้มครองวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของรัฐ

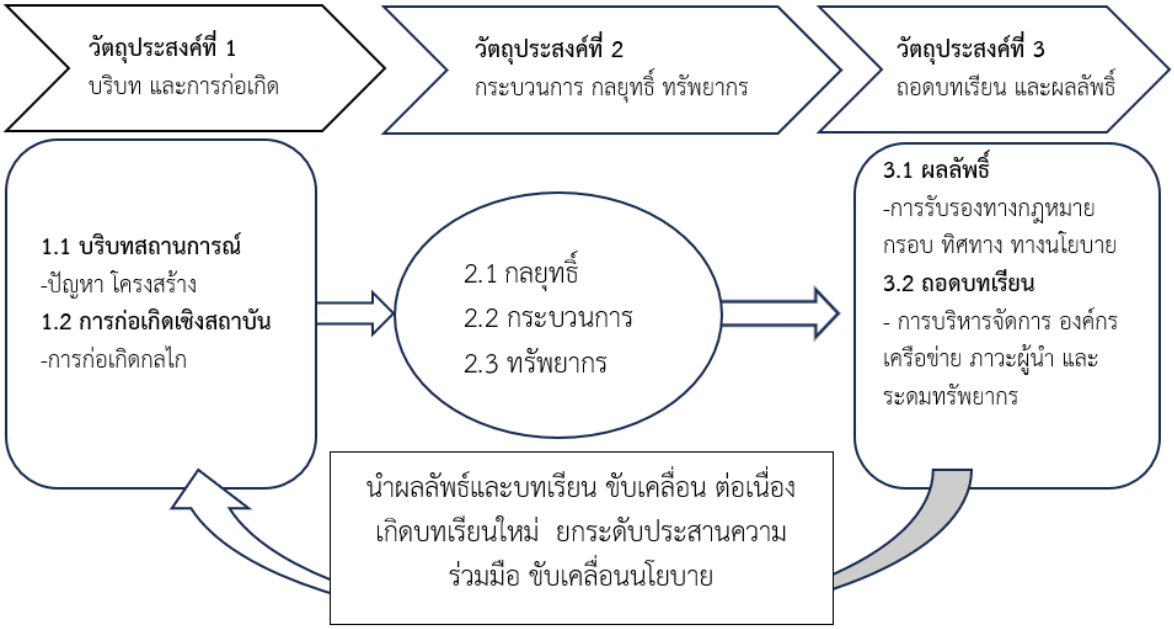
ประการที่ห้า ในประเด็นภาวะผู้นำ งานวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำภาคประชาชนจำนวนมากพบว่า ผู้นำภาคประชาชนไม่ได้ใช้อำนาจแบบสั่งการ แต่ใช้การสร้างความเชื่อมั่น การสร้างเครือข่าย การเจรจา และการทำงานร่วมกับหลายภาคส่วน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยครั้งนี้ที่พบว่า ผู้นำในการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยทำหน้าที่เป็นผู้ประสานเครือข่าย ผู้เจรจานโยบาย ผู้สื่อสารสาธารณะ และผู้สร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนกับรัฐ

ผลการวิจัยครั้งนี้มีข้อค้นพบที่เพิ่มเติมจากงานวิจัยเดิม พบว่า ความสำเร็จของการเคลื่อนไหวของสภาชนเผ่าพื้นเมืองแห่งประเทศไทยไม่ได้เกิดจากปัจจัยด้านการระดมทรัพยากรหรือโครงสร้างทางการเมืองเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการทำงานร่วมกันของหลายปัจจัย ได้แก่ ภาวะผู้นำ เครือข่ายทางสังคม ความรู้ทางกฎหมายและนโยบาย การสื่อสารสาธารณะ และการสร้างความชอบธรรมทางสังคม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมในบริบทของชนเผ่าพื้นเมืองเป็นการเคลื่อนไหวเชิงเครือข่ายและเชิงนโยบาย มากกว่าการเคลื่อนไหวเชิงการประท้วง

องค์ความรู้ใหม่

ข้อค้นพบเชิงสังเคราะห์ที่สำคัญของงานวิจัยนี้ คือ การชี้ให้เห็นว่าขบวนการเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมืองในบริบทไทยสามารถพัฒนาไปสู่การเคลื่อนไหวเชิงโครงสร้างได้ หากมีการจัดการภายในที่ยืดหยุ่น การเปิดพื้นที่ให้ความหลากหลายทางอัตลักษณ์ และการใช้ทรัพยากรทางสังคมอย่างมีกลยุทธ์

ในเชิงคุณูปการทางวิชาการ งานวิจัยนี้ช่วยเติมเต็มองค์ความรู้ด้านการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในบริบทไทย โดยเฉพาะการบูรณาการแนวคิดขบวนการเคลื่อนไหว การระดมทรัพยากร และการสร้างกรอบความหมายเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ อีกทั้งยังเสนอกรอบการถอดบทเรียนที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการศึกษาขบวนการของกลุ่มชายขอบอื่น ๆ ในสังคมไทยได้

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ

1. หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชนเผ่าพื้นเมืองในกระบวนการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจอย่างเป็นระบบในทุกระดับ โดยเปิดพื้นที่ให้ตัวแทนชนเผ่าพื้นเมือง รวมถึงผู้นำรุ่นใหม่ที่มีความหลากหลาย ได้มีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็น การกำหนดแนวทาง และการขับเคลื่อนนโยบาย ตลอดจนส่งเสริมการเป็นหุ้นส่วนระหว่างภาครัฐ ชุมชน และภาคส่วนที่เกี่ยวข้องบนพื้นฐานของการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม

2. ภาคประชาสังคม สถาบันการศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนการพัฒนาองค์ความรู้ ศักยภาพของผู้นำ และการจัดการทรัพยากรของขบวนการชนเผ่าพื้นเมืองอย่างต่อเนื่อง โดยส่งเสริมการสร้างเครือข่าย การพัฒนาผู้นำรุ่นใหม่ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการระดมทรัพยากรทั้งด้านบุคลากร ความรู้ ข้อมูล และเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความต่อเนื่องของขบวนการในระยะยาว

3. การกำหนดและออกแบบนโยบายด้านทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาพื้นที่ควรคำนึงถึงมิติทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ และวิถีชีวิตของชนเผ่าพื้นเมืองควบคู่กับมิติทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม โดยให้ความสำคัญกับองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และระบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนในฐานะทุนทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อให้การบริหารจัดการทรัพยากรและการพัฒนาพื้นที่มีความเหมาะสมกับบริบทและนำไปสู่ความยั่งยืน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

1. ควรขยายการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบ โดยศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวของชนเผ่าพื้นเมืองในบริบทของประเทศหรือพื้นที่ที่แตกต่างกัน เพื่อเปรียบเทียบพัฒนาการ รูปแบบการเคลื่อนไหว กลยุทธ์ และ

ผลลัพธ์ ตลอดจนทำความเข้าใจปัจจัยด้านสังคม การเมือง และกฎหมายที่ส่งผลต่อความสำเร็จของขบวนการในแต่ละบริบท ๆ

2. ควรศึกษาพลวัตของขบวนการเคลื่อนไหวในระดับพื้นที่ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยเฉพาะกระบวนการจัดการพื้นที่ การมีส่วนร่วมของชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐ และการเชื่อมโยงกับกระบวนการกระจายอำนาจ เพื่อทำความเข้าใจความแตกต่างของรูปแบบการจัดการและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่

3. ควรศึกษาบทบาทของคนรุ่นใหม่และเทคโนโลยีดิจิทัลในการขับเคลื่อนขบวนการชนเผ่าพื้นเมือง โดยให้ความสำคัญกับการใช้สื่อดิจิทัล การสร้างเครือข่าย การสื่อสารสาธารณะ การถ่ายทอดอัตลักษณ์และองค์ความรู้ ตลอดจนการสร้างพื้นที่การมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ เพื่อทำความเข้าใจแนวโน้มและรูปแบบการเคลื่อนไหวทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในบริบทปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2548). *กรอบมโนทัศน์การวิเคราะห์ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมภาคประชาชน.* สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

ประสิทธิ์ ลีปรีชา และมุกดาวรรณ ศักดิ์บุญ (2564). การศึกษาเพื่อความเป็นไทยกับกลุ่มชนพื้นเมืองในภาคเหนือ. *วารสารธรรมศาสตร์*. 4(2), 68-97.

เสน่ห์ จามริก. (2546). *สิทธิมนุษยชนบนเส้นทางวัฒนธรรมไทย. คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.*

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2543). *พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร: กระบวนการทัศน์และนโยบาย.* สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

Anaya, S. J. (2004). *Indigenous peoples in international law* (2nd ed.). Oxford University Press.

Bass, B. M. (1985). *Leadership and performance beyond expectations*. Free Press.

Castells, M. (2010). *The power of identity: The information age: Economy, society, and culture* (2nd ed., Vol. 2). Wiley-Blackwell.

Della Porta, D., & Diani, M. (2006). *Social movements: An introduction (2nd ed.).* Blackwell Publishing.

Escobar, A. (2008). *Territories of difference: Place, movements, life, redes*. Duke University Press.

Fraser, N. (2000). Rethinking recognition. *New Left Review.* 3, 107–120.

Gronn, P. (2002). Distributed leadership as a unit of analysis. *The Leadership Quarterly*. 13(4), 423–451. https://doi.org/10.1016/S1048-9843(02)00120-0

McCarthy, J. D., & Zald, M. N. (1977). Resource mobilization and social movements: A partial theory. *American Journal of Sociology*. 82(6), 1212–1241. https://doi.org/10.1086/226464

Niezen, R. (2003). *The origins of indigenism: Human rights and the politics of identity*. University of California Press.

Ostrom, E. (1990). *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*. Cambridge University Press.

Posey, D. A. (Ed.). (1999). *Cultural and spiritual values of biodiversity: A complementary contribution to the Global Biodiversity Assessment*. Intermediate Technology Publications.

Sergiovanni, T. J. (1992). *Moral leadership: Getting to the heart of school improvement*. Jossey-Bass.

Silvia, C., & McGuire, M. (2010). Leading public sector networks: An empirical examination of integrative leadership behaviors. *The Leadership Quarterly*. 21(2), 264–277. https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2010.01.006

Smith, L. T. *(2012). Decolonizing methodologies: Research and indigenous peoples* (2nd ed.). Zed Books.

Snow, D. A., Rochford, E. B., Jr., Worden, S. K., & Benford, R. D. (1986). Frame alignment processes, micromobilization, and movement participation. *American Sociological Review*. 51(4), 464–481. https://doi.org/10.2307/2095581

Tarrow, S. G. (2011). *Power in movement: Social movements and contentious politics* (3rd ed.). Cambridge University Press.

Taylor, C. (1994). The politics of recognition. In A. Gutmann (Ed.), *Multiculturalism: Examining the politics of recognition* (pp. 25–73). Princeton University Press.

Tilly, C. (2004). *Social movements, 1768–2004*. Paradigm Publishers.

Touraine, A. (1981). *The voice and the eye: An analysis of social movements*. Cambridge University Press.

United Nations. (2007). *United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. United Nations.

United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2009). *State of the world's Indigenous peoples*. United Nations.

Vandergeest, P., & Peluso, N. L. (1995). Territorialization and state power in Thailand. *Theory and Society*. 24(3), 385–426. https://doi.org/10.1007/BF00993352